
Є. П. Суєтнов.

ВСЕСВІТНЯ ХАРТІЯ ПРИРО́ДИ (1982) – прийнятий на 37-й сесії ГА ООН і урочисто проголошений у резолюції від 28 жовт. 1982 міжнар. документ рекомендаційного характеру, спрямований на збереження осн. природ. процесів на відносно незмінному рівні з метою забезпечення можливості для існування всіх форм життя.

Після Декларації з навколишнього середовища (Стокгольмської декларації, 1972) Хартія є наступним кроком у систематизації міжнар.-прав. принципів охорони довкілля. Вона визначила пріоритетні на той час напрями екол. діяльності міжнар. співтовариства, що зумовило подальше формування екол. політики держав.

На відміну від Стокгольмської декларації, Хартія була прийнята шляхом

голосування. Зі 130 держав, представники яких брали участь у засіданні ГА ООН під час розгляду цього питання, 111 держав проголосували за резолюцію, 18 – утрималися й одна держава – США – проголосувала проти.

За змістом Хартія є певним повторенням осн. принципів, закріплених у Стокгольмській декларації. Але, на думку багатьох фахівців, порівняно з останньою вона йде далі у процесі «генералізації міжнар. юрид. принципів охорони навколишнього середовища та рац. використання природ. ресурсів».

У Преамбулі Хартії зазначається мета її прийняття, а також наголошується, що будь-яка форма життя є унікальною і заслуговує на повагу, якою б не була її корисність для людини. Людство є частиною природи, і життя залежить від безперервного функціонування природ. систем, які є джерелом енергії та поживних речовин, і саме життя в гармонійній злагоді з природою надає людині найкращі можливості для її розвитку. Людина може своїми діями або їх наслідками видозмінювати природу і вичерпати її ресурси, і тому вона повинна усвідомлювати нагальну потребу у збереженні рівноваги та якості природи і природ. ресурсів.

У Хартії закріплюються такі принципи збереження природи, відповідно до яких повинна спрямовуватися й оцінюватися будь-яка діяльність людини:

1. Природу необхідно поважати і не порушувати її осн. процеси.

2. Генет. основа життя на землі не повинна піддаватися небезпеці; популяція кожної форми життя, дикої чи одомашненої, повинна зберігатися

принаймні на рівні, достатньому для забезпечення її виживання; також слід зберігати необхідні для цього середовища проживання.

3. Принципи збереження природи застосовуються до всіх частин земної поверхні, суші або моря; особл. захист має забезпечуватися унікальним районам, типовим представникам усіх видів екосистем і середовищ існування рідкісних або зникаючих видів.

4. Використовувані людиною екосистеми, організми, ресурси суші, моря й атмосфери повинні управлятися з урахуванням можливості забезпечення та збереження їх оптимальної й постійної продуктивності, але без шкоди для цілісності тих екосистем або видів, з якими вони існують.

5. Природу потрібно захищати від розграбування внаслідок війни чи ін. ворожих дій.

Згідно з положеннями Хартії природ. ресурси мають використовуватися за такими правилами: а) біол. ресурси використовуються лише в межах їх природ. здатності до відновлення; б) продуктивність ґрунтів підтримується або поліпшується завдяки заходам зі збереження їх довгострокової родючості та процесу розкладання органічних речовин, із запобігання ерозії та будь-яких ін. форм саморуйнування; с) ресурси багаторазового користування, включаючи воду, використовуються повторно або рециркулюються; d) невідновлювані ресурси одноразового користування експлуатуються в міру, з урахуванням їх запасів, рац. можливостей їх переробки для споживання і сумісності їх експлуатації з функціонуванням природ. систем.

У Хартії закріплюється, що діяльність, здатна шкідливо впливати на природу, повинна контролюватися. До того ж слід використовувати найбільш прийнятну технологію, яка може зменшити масштаби небезпеки або ін. шкідливих наслідків для природи, зокрема: а) необхідно утримуватися від діяльності, здатної завдати непоправної шкоди природі; б) діяльності, що приховує в собі підвищену небезпеку для природи, повинен передувати глибокий аналіз, і особи, що здійснюють таку діяльність, мають довести, що передбачувана користь від неї значно більша, ніж збиток, якого може бути завдано природі, а у випадках, коли можливий згубний вплив такої діяльності чітко не встановлено, вона не повинна здійснюватися; с) діяльності, здатної завдати шкоди природі, повинна передувати оцінка її можливих наслідків, і дослідження про впливи проектів з метою розвитку на природу слід проводити завчасно, і якщо прийнято рішення про проведення такої діяльності, вона повинна здійснюватися на плановій основі і вестися таким чином, щоб до мінімуму скоротити її можливі шкідливі наслідки; д) діяльність у галузі сільс. госп-ва, скотарства, ліс. госп-ва та рибальства слід вести з урахуванням особливостей і запасів природ. ресурсів даних районів; е) райони, що прийшли внаслідок діяльності людини, мають занедбаний стан, підлягають відновленню відповідно до свого природ. потенціалу і вимог добробуту проживання в цих районах населення.

У Хартії закріплюється необхідність утримуватися від будь-якого скидання забруднюючих речовин у природ. системи. А якщо таке скидання

неминуче, ці речовини повинні очищатися в тих місцях, де вони виробляються, з використанням найбільш досконалих засобів, наявних у розпорядженні. Також потрібно вживати особл. заходів обережності з метою недопущення скидання радіоактивних або токсичних відходів.

Хартія вказує, що викладені в ній принципи мають бути відображені в законах й у практиці кожної держави, а також на міжнар. рівні. Знання про природу слід широко поширювати всіма можливими засобами, зокрема шляхом викладання курсу охорони природи, як складової частини заг. системи освіти. Слід робити постійні зусилля щодо поглиблення знань про природу шляхом проведення наук. досліджень і поширювати такі знання без будь-яких обмежень.

При складанні будь-якого плану необхідно розробляти стратегію охорони природи, складати атласи екосистем і визначати вплив запланованої політики та діяльності на природу; всі ці елементи необхідно відповідним чином і вчасно доводити до відома громадськості, щоб вона могла ефективно висловлювати свою думку і брати участь у прийнятті рішень.

Слід утримуватися від військових дій, що завдають збитку природі.

Хартія містить зобов'язання щодо держав, держ. органів, міжнар. орг-цій, прив. осіб, асоціацій та підприємств: а) співпрацювати з метою охорони природи шляхом проведення спільної діяльності та ін. відповідних заходів, включаючи обмін інформацією та консультації; б) встановити норми використання матеріалів і застосування технол.

процесів, здатних чинити шкідливий вплив на природу, а також розробити методи оцінки цього впливу; с) застосовувати відповідні положення міжнар. права, спрямовані на збереження природи і захист навколишнього середовища; d) забезпечувати, щоб діяльність, яка проводиться в рамках їх юрисдикції або під їх контролем, не завдавала шкоди природ. системам, що знаходяться на території ін. держав, а також у районах, розташованих за межами дії нац. юрисдикції; е) охороняти і зберігати природу в районах, розташованих за межами дії нац. юрисдикції.

Згідно з Хартією кожна людина відповідно до зак-ва своєї країни повинна мати можливість індивідуально або колективно брати участь у процесі розроблення рішень, які безпосередньо стосуються навколишнього природ. середовища, а в разі нанесення йому збитків або погіршення його стану мати право використовувати всі засоби для його відновлення.

Лит.: Юридична енциклопедія. Т. 1 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К., 1998. URL: http://leksika.com.ua/15541005/legal/vsesvitnya_hartiya_prirodi; Всесвітня Хартія природи. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_453; Международно-правовые документы в области охраны окружающей среды. URL: <http://biofile.ru/geo/24169.html>; Экология: справочник. URL: <http://ru-ecology.info/term/107/>.

Є. П. Суєтнов.